

**«ՍԻՐԻԱՀԱՅԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ» ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՆԵՐԳԱՂԱԾ
ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐԻՆ ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՈԼՈՐՏՈՒՄ (2013-2018 ԹԹ.)**

Քնարիկ Ավագյան

Պատմական գիտությունների թեկնածու

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ

ՀՀ, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան 24 գ

Էլ. հասցե՝ lira777@yahoo.com

Հոդվածը ներկայացվել է 20.07.2020, գրախոսվել է 01.02.2021,

ընդունվել է տպագրության 15.10.2021

DOI: 10.53548/03208117-2021.3-34

Ներածություն

2011 թ. մարտից, Սիրիայում իսլամիստ ահաբեկիչների ծավալած ռազմական գործողությունների սաստկացմանը զուգընթաց, շուրջ 22.000 սիրիահայ է ժամանել Հայաստան¹: Նրանք, ի շարս բազմաթիվ արժանիքների, բերել են նաև «ձեռնարկատիրական ոգի, նորարարական մտածելակերպ և նոր կյանք սկսելու անկոտրում կամք»² դրանով իսկ նպաստավոր պայմաններ ստեղծելով ինչպես իրենց կենսամակարդակի բարելավման, նույնպես և Հայաստանի տնտեսության զարգացման համար:

Հայաստանում սիրիահայ մեր հայրենակիցների թվի ստվարացումով պետական կառույցների կողքին միջազգային և սփյուռքյան կազմակերպությունները ևս ձեռնամուխ են եղել նորեկների ներուժը Հայաստանի տնտեսության զարգացմանն ի նպաստ օգտագործելու խնդրի իրականացմանը:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության աջակցությունը սիրիահայ գործարարներին և առաջին միավորման ստեղծումը

Արդեն 2012 թ. նոյեմբերից ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության կողմից գործող ՀՀ փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման ազգային կենտրոնն հիմնադրամը (ՀՀ ՓՄՁ ԶԱԿ) նախաձեռնել է «Աջակցություն

¹ Սիրիահայերի մասին՝ վիճակագրության լեզվով. Մեր հյուրն է «Սիրիահայերի հիմնախնդիրները համակարգող կենտրոն» ՀԿ-ի նախագահ Լենա Հալաճյանը 2017, 27 հունվարի, <http://nyut.am/?p=133813&l=am>: Տե՛ս նաև՝ Lieberman 2017, July 25, <https://www.devex.com/news/lessons-learned-as-syrian-armenian-refugees-return-to-armenia-90551>, ՍիրԱրԲի-ի մասին, <http://syarbi.am/hy/about-syarbi>

² ՍիրԱրԲի-ի մասին, <http://syarbi.am/hy/about-syarbi/>

սիրիահայերին» ծրագիրը, որի շրջանակում պարբերաբար կազմակերպվել են դասընթացներ սեփական գործ հիմնել ցանկացող սիրիահայերի համար, ներկայացվել են Հայաստանում ձեռնարկատիրական գործունեության առանձնահատկությունները, գործող հարկային, մաքսային օրենսդրությունները: Կազմակերպվել են B2B³ հանդիպումներ Հայաստանի տարբեր ոլորտներում գործող գործարարների հետ, տեղեկատվական բնույթի հանդիպումներ արտադրություններում, ազատ տնտեսական գոտիներում և այլուր, տեղեկատվության և խորհրդատվության տրամադրում ՀՀ-ում ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնելիս առաջացող խնդիրների վերաբերյալ և այլն⁴:

Ստեղծվել է սիրիահայերի տվյալների պարբերաբար համալրվող հիմնապաշար (բազա), բացահայտվել են նրանց կարիքները, հստակեցվել հետագա անելիքները: Սեփական գործ հիմնել ցանկացող սիրիահայերի համար իրականացվել է սկսնակ գործարարների աջակցության ծրագիր, որտեղ ծանոթացրել են Հայաստանում ձեռնարկատիրական գործունեություն ծավալելու պայմաններին: Մասնակիցները ձեռք են բերել բիզնեսի պլանավորման համապատասխան գիտելիք, արտոնյալ վարկ ստանալու նպատակով կազմակերպության մասնագետների օգնությամբ բիզնես-պլան կազմելու հմտություններ: Ծրագիրը շարունակական բնույթ է կրել:

Ծրագրին մասնակցած և լավագույն գնահատականի արժանացած կենսունակ գործարար առաջարկները հնարավորություն են ունեցել վարկ ստանալու հետևյալ պայմաններով՝ առավելագույնը 5 մլն դրամի չափով, տարեկան 4% տոկոսադրույքով, մինչև 5 տարի մարման ժամկետով, Հայաստանի ՓՄՁ ԶԱԿ-ի երաշխավորությամբ՝ առանց գրավի⁵:

Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման ազգային կենտրոնը գործարարությունը զարգացնելու նպատակով, ՄԱԿ-ի փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատարի հայաստանյան գրասենյակի (ՄԱԿ ՓԳՀ) հովանավորությամբ 2013 թ. մարտից նախաձեռնել է նաև «Սիրիահայերի համար սկսնակ գործարարության դասընթացներ

³ B2B (Business to Business – անգլ.), միջազգային եզրույթ, որը սահմանում է փոխազդող սուբյեկտների տեսակների դասակարգված տեղեկատվական և տնտեսական փոխազդեցության ձևերը:

⁴ Հաճախ տրվող իրավական հարցերի տեղեկատվական ձեռնարկ Սիրիայից և հակամարտության վայրերից Հայաստան տեղահանված անձանց համար 2017, 113:

⁵ Հաճախ տրվող իրավական հարցերի տեղեկատվական ձեռնարկ 2017, 114:

րի» անվճար ծրագիր, որի նպատակն էր օգնել սիրիահայերին իրականացնելու իրենց գործարար նախաձեռնությունները: Արդեն 2013-2014 թթ. ծրագրին մասնակցել է 149 սիրիահայ, իսկ առավել հաջող բիզնես ծրագրեր ներկայացրած մասնակիցներին տրամադրվել են արտոնյալ վարկեր⁶:

ՀՀ փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման ազգային կենտրոնի պատասխանատուների և մի խումբ սիրիահայ գործարարների նախաձեռնությամբ 2013 թ. մայիսին հիմնվել է «Սիրիահայ գործարարների միություն» (ՍԳՄ) անվանումով խորհուրդը, որի հիմնական նպատակն էր «սիրիահայ գործարարների շահերի պաշտպանությունը, նրանց տնտեսական ինտեգրման բարելավումը, ինչպես նաև նրանց կարիքների բավարարումն ու աջակցության ծրագրերի իրականացումը»՝ խորհրդատվությամբ և իրավաբանական ծառայություններով⁷:

Հասարակական հիմունքներով աշխատող այդ կառույցը կազմակերպել է քննարկումներ. այդ ընթացքում վեր են հանվել հիմնական խնդիրներն ու խոչընդոտները, և ուրվագծվել են դրանց լուծման ուղիները: Միության անդամները նույնիսկ իրենց անձնական միջոցներն են ներդրել գործի հաջողության համար, կազմակերպել են հանդիպումներ տեղացի գործարարների հետ, ապահովել օրենսդրության հետ կապված խորհրդատվություն, հարթել ինչ-ինչ կառույցների հետ ծագած խնդիրները և այլն: Նրանք մեկ հիմնական նպատակ են ունեցել. «Անել ամեն ինչ, որ ակտիվ, գործունյա սիրիահայերը մնան Հայաստանում»⁸:

«Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ի գործունեությունը

Շուտով՝ 2016 թ. հունվարին, «Սիրիահայ գործարարների միության» անդամների նախաձեռնությամբ որոշվել է կազմակերպությունը վերանվանել «Սիրիահայերի միություն» հասարակական կազմակերպություն (ՍՄ ՀԿ), որը պետք է շարունակեր նախանշված աշխատանքն ավելի գործուն և կենտրոնացված⁹: Հիմնադիրների համար սկզբունքային հարց էր,

⁶ Հաճախ տրվող իրավական հարցերի տեղեկատվական ձեռնարկ 2017, 113: Կայացավ սիրիահայերի հիմնախնդիրները համակարգող միջգերատեսչական հանձնաժողովի նիստը 2015, 6 փետրվարի, <https://armenpress.am/arm/news/793136>

⁷ «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ի մասին, <http://syrarbi.am/hy/about-sau>: Սիրիահայ գործարարներ. ռուսերենի չիմացությունը խանգարում է արտաքին շուկա դուրս գալուն, 2016, 4 մարտի, <http://www.panarmenian.net/arm/news/207470/>

⁸ Գասպարյան 2018, 23 փետրվարի, <http://archive3.ankakh.com/article/91238/>

⁹ «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ի մասին, <http://syrarbi.am/hy/about-sau/>

որ նախագահը սիրիահայ լինելը: Ուստի և նախագահ է ընտրվել Ներսես Գևորգյան: ՀԿ-ի հիմնական նպատակն է Հայաստանում սիրիահայերի տնտեսական ինտեգրումը և հայրենադարձության խթանումը¹⁰: ՀԿ-ն կոչված է լուծելու «գործարար սիրիահայերի խնդիրները», իրավական խորհուրդներով օգնել նրանց՝ զարգացնելու իրենց ձեռնարկատիրական գործունեությունը, համագործակցության կարողությունները՝ առավելագույնս նպաստելով հայրենիքում սիրիահայերի ինտեգրմանը և արտագաղթի կանխմանը¹¹: «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ն, ծրագիր ունենալով «նպաստել սիրիահայերի ձեռնարկատիրական գործունեությանը, համագործակցությանն ու կարողությունների զարգացմանը Հայաստանում», գործակցել է ՀՀ պետական, միջազգային և սփյուռքյան մի շարք գերատեսչությունների ու կազմակերպությունների հետ, որոնք «սերտորեն աշխատում են սիրիահայ տեղահանվածների և հայրենադարձների հետ՝ ապահովելով տարատեսակ աջակցություն և խորհրդատվություն»¹²:

ՀՀ պետական կառույցների հետ ՍՄ ՀԿ-ի արդյունավետ համագործակցության մասին է վկայել ՀՀ ՓՄՁ ԶԱԿ-ի տնտեսական զարգացման ծրագրերի պատասխանատու Հ. Մկրտչյանը. «Մեզ սկսեցին վստահել ու համագործակցել, քանի որ մեր բոլոր ծրագրերը բխում են հենց սիրիահայերի կարիքներից»¹³: ՍՄ ՀԿ-ն սկզբում սերտ գործակցել է նաև Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերության (ԳՄՀԸ – GIZ, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH), իսկ 2018 թ.՝ ՄԱԿ ՓԳՀ-ի գրասենյակի (UNHCR) հետ՝ իրականացնելով սիրիահայերի սոցիալական դրության բարելավմանն ու Հայաստանում նրանց ինտեգրմանը միտված ծրագրեր¹⁴:

¹⁰ Գասպարյան 2018, 23 փետրվարի, <http://archive3.ankakh.com/article/91238/>: Հայաստանում սիրիահայերի կողմից հիմնադրված հասարակական կազմակերպություններ. «Սիրիահայերի միություն» հասարակական կազմակերպություն, http://www.mindiaspora.am/am/syriahayer_hk:

¹¹ Կայացել է «Սիրիահայերի Միություն. անցած ու հետագա ուղին» ամփոփիչ միջոցառումը 2018, 16 փետրվարի, <http://syarbi.am/hy/news-hy/կայացել-է-սիրիահայերի-միություն-անց-Սիրիահայ-գործարարներ-Ռուսերենի-չիմացությունը-խանգարում-է-արտաքին-շուկա-դուրս-գալուն-2016,4-մարտի>, <http://www.panarmenian.net/arm/news/207470/>

¹² Գործընկերներ, <http://syarbi.am/hy/partners>

¹³ Գասպարյան 2018, 23 փետրվարի, <http://archive3.ankakh.com/article/91238/>

¹⁴ Lieberman 2017, July 25, <https://www.devex.com/news/lessons-learned-as-syrian-armenian-refugees-ret-urn-to-armenia-90551>. Ընդամենը հինգ տարի առաջ էր, երբ ավելի քան 50,000 հայեր իրենց տունն ունեին Հալեպում 2016, 25 մայիսի, <http://syarbi.am/>

Սիրիահայերի հետ տարբեր ժամանակներում աշխատել են հետևյալ հաստատությունները՝ ՀՀ տնտեսական զարգացման և ներդրումների, ՀՀ ֆինանսների, ՀՀ կրթության և գիտության, ՀՀ սփյուռքի նախարարությունները, Զբաղվածության պետական գործակալությունը, Հայաստանի գործատուների հանրապետական միությունը, Հայաստանի փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման ազգային կենտրոնը, ՀՀ արդյունաբերական պալատը, ՀՀ կենտրոնական բանկը, Հայկական բարեգործական ընդհանուր միությունը, «Վերադարձ Հայաստան» հիմնադրամը, Հայկական կարմիր խաչի ընկերությունը, Հայաստանի զարգացման հիմնադրամը, ՕՔսֆԱՄ-ը, «ԿԱԶԱ» շվեյցարական մարդասիրական հիմնադրամը, «Հայկական Կարիտաս» բարեսիրական հասարակական կազմակերպությունը, Միջազգային համագործակցության գերմանական խնայբանկերի հիմնադրամը, Գերմանիայի ժողովրդական բարձրագույն դպրոցների միության Միջազգային համագործակցության ինստիտուտի հայաստանյան գրասենյակը, ՄԱԿ-ի արդյունաբերական զարգացման կազմակերպությունը, «Անի և Նարոդ» հիմնադրամի «Արմենիան Ռեզվուդ Փրոջեքթը», Ամերիկայի հայ ավետարանչական ընկերակցությունը, «Վորլդ Վիժըն Հայաստանը» և այլն¹⁵:

Գործել է «Սիրիահայերի միությանը» անդամակցելու երեք կարգ՝ բազային (հիմնական), ստանդարտ (մշտական) և ՎԻՓ (VIP – Very Important Person, Շատ կարևոր անձ – անգլ.)¹⁶:

Բազային անդամն անդամավճար չի վճարել, սակայն օգտվել է նախնական ընդհանուր խորհրդատվությունից (ուղղորդում, կապեր և այլն), լոբբինգից, հանրային շահերի պաշտպանությունից, հասանելի է եղել միության գործունեությանը և այլն¹⁷:

Ստանդարտ անդամի համար որոշակի անդամավճար է սահմանվել, որի դիմաց նրան տրամադրվել են մի շարք արտոնություններ: Անդամը հնարավորություն է ունեցել միության անունից ներկայանալու պաշտոնական և բիզնես միջավայրում, գործածելու միության տարբերանշանը (logo

hy/news-hy/it-has-been-only-five-years-ago-that-more-than-50000-armenians-had-their-homes-in-aleppo

¹⁵ Գործընկերներ, <http://syrarbi.am/hy/partners>: Partners, <http://syrarbi.am/partners/>: Գասպարյան 2018, 23 փետրվարի, <http://archive3.ankakh.com/article/91238/>

¹⁶ «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ի մասին, <http://syrarbi.am/hy/about-sau/>: Գասպարյան 2018, 23 փետրվարի, <http://archive3.ankakh.com/article/91238/>

¹⁷ Գասպարյան 2018, 23 փետրվարի, <http://archive3.ankakh.com/article/91238/>

–անգլ.), օգտվելու տարեկան ամրագրված ժամաքանակով անվճար դասընթացների փաթեթից, անվճար թարգմանչական ծառայությունների որոշակի ժամաքանակից, ցածր գներից, անվճար մարկետինգային ծառայությունների փաթեթից, հարկային մաքսային, իրավաբանական միջնորդություն-խորհրդատվությունից, միության արդյունաբերական գոտում արտադրական տարածքների անհամեմատ մատչելի գներից և այլն¹⁸:

Իսկ արդեն ՎԻՊ անդամությունը ենթադրում է լոբբինգ, միջնորդություն, պետական կառույցներում անդամների հանրային շահերի պաշտպանություն, հաճախորդների և հնարավոր գործընկերների ցանցի ապահովում, պետական կառույցների ներկայացուցիչների հետ հանդիպումների կազմակերպում, մասնակցություն բարձրակարգ բիզնես միջոցառումներին, հարկային օրենսդրության և հաշվապահության անվճար դասընթացներ և տարեկան ամրագրված ժամաքանակով խորհրդատվություն և այլն¹⁹:

ՍՄ ՀԿ-ն ապահովել է հետևյալ ծառայությունները՝ բիզնես խորհրդատվություն, հաշվապահական և իրավաբանական խորհրդատվություն, մարկետինգ, B2B կապակցություններ, ցանց ստեղծելու հնարավորություն, բիզնես դասընթացներ, տրամադրել է մատչելի գներով տարածքներ արդյունաբերական գոտում²⁰ և այլն: Սիրիահայերի իսկ գնահատմամբ՝ հայրենիքում ապրելն ու աշխատելը նպատակահարմար են սիրիահայ ինչպես միջին ու ավագ սերնդի, նույնպես և առավել կրտսեր սերնդի ապահով ու անվտանգ հեռանկարի համար, մանավանդ որ զավակներն ավելի արագ են ընտելանում նոր միջավայրին և այլևս «Հայաստանից հեռանալու մասին»²¹ լսել անգամ չեն ուզում:

«Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ի մաս է կազմել նաև Տիկնանց հանձնախումբը, որը ստեղծվել էր 2016 թ. հունիսին Վանի Նալբանդյան-Եփրեմյանի նախագահությամբ և 7 կանանց համագործակցված ջանքերով, որոնցից յուրաքանչյուրը հմտացել էր տարբեր մասնագիտական ոլորտներում: Նրանցից շատերի համար դժվարությունները նույնն են եղել՝ հումքի ձեռքբերում, շուկայում իրենց արտադրանքի սպառում և այլն: Նոր հայաստանյան միջավայրը ճանաչելու, հասկանալու, գործադրելու և հա-

¹⁸ Գասպարյան 2018, 23 փետրվարի, <http://archive3.ankakh.com/article/91238/>

¹⁹ Գասպարյան 2018, 23 փետրվարի, <http://archive3.ankakh.com/article/91238/>

²⁰ «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ի մասին, <http://syrarbi.am/hy/about-sau/>

²¹ Վերսկիզբ 2017, 51:

ջողելու համար որոշակի ժամանակ է պահանջվել: Արդեն կարճ անց ՀԿ-ի անդամները, հաջողության հասնելով, իրենց փորձառությունը փոխանցել են միության նորեկ անդամներին: Կարճ ժամանակում Տիկնանց հանձնախումբը համալրվել է տարբեր հմտություններ ունեցող 100 անդամուհիներով, որոնք առանձնացել են իրենց յուրահատուկ ձեռքի աշխատանքներով, հատկապես ասեղնագործության, նկարչության, սննդի, արհեստական և արծաթյա զարդերի ոլորտներում: Նրանք իրենց արտադրանքը ներկայացրել և վաճառել են տեղական և արտասահմանյան ցուցադրություններում²²:

Ընդհանուր առմամբ, 2013-2018 թթ. ՍՄ ՀԿ-ն ստեղծել է սիրիահայ գործարարների ամենամեծ շտեմարանը՝ ներառելով շուրջ 500 անուն և տարբեր ծրագրերով աջակցել սիրիահայ ավելի քան 400 անդամի²³: 2018 թ. սկզբի տվյալներով՝ սիրիահայ շուրջ 400 սիրիահայ ներգրավված էր ակտիվ գործարար ոլորտում: Փախստականների շրջանում գործարարության մեջ ներգրավվածների շուրջ 30%-ը արձանագրել էր հարաբերական կայուն հաջողություն: ՀԿ-ի գնահատմամբ՝ հաջողության այդ ցուցանիշը բարձր էր համաշխարհային չափանիշների համեմատությամբ²⁴:

Հայաստանում սիրիահայերը թե՛ տնտեսական, թե՛ մշակութային ու ավանդական ասպարեզներում թարմացրել, զարգացրել, հաճախ նաև վերականգնել ու վերածնել են բազմաթիվ ոլորտներ, որոնցից շատերում նրանք տակավին Սիրիայում հմտացել էին ընտանեկան փոխանցվող փորձառությամբ, հիմնել նոր արտադրություններ, զբաղվել անհրաժեշտ իրերի, սարքավորումների վերանորոգմամբ, ներմուծմամբ, վաճառքով և այլն: Հայաստանում սիրիահայերն առավելապես հաջողություններ են արձանագրել յուրահատուկ շնորհք, նուրբ ճաշակ, նաև արևմտահայ ավանդական արժեքներին ու մերձավորարևելյան առանձնահատկություններին տիրապետելու կարողություն պահանջող մասնագիտություններում, արհեստներում և արվեստում: Դրանք են՝ սննդի, համեմունքների, քաղցրավենիքի, շոկոլադի, հրուշակեղենի արտադրության, միջոցառումների

²² Կայացել է «Սիրիահայերի Միություն. անցած ու հետագա ուղին» ամփոփիչ միջոցառումը, 2018, 16 փետրվարի, [http://syarbi.am/hy/news-hy/կայացել-է-սիրիահայերի-միություն-անց: Success Story of Syrian Armenians' Union NGO](http://syarbi.am/hy/news-hy/կայացել-է-սիրիահայերի-միություն-անց-Success-Story-of-Syrian-Armenians'-Union-NGO), <http://syarbi.am/success-stories/success-story-of-womens-group-of-syrian-armenians-union-ngo/>

²³ Գասպարյան 2018, 23 փետրվարի, <http://archive3.ankakh.com/article/91238/>

²⁴ Uzelac, Meester 2018, 3.

սրահների և նվերների ձևավորման, ճաշարանի, սրճարանի, գիշերային ակումբի, հագուստի, զարդարտադրության, ասեղնագործության, սփռոցների ձևավորման և արտադրության, հուշանվերի, ձեռագործի²⁵, գորգավաճառության, կոշկարտադրության, արծաթագործության, ոսկերչության, հագուստի, տպագրության, շպարի (կոսմետիկա), բնական յուղերի, օճառի, շամպունի, վարսահարդարման, սպորտպատրաստության, բժշկության, ատամնաբուժության, մետաղաձուլվածքների, սարքավորումների, պոմպերի, ծանր պահեստամասերի արտադրության, ստարտերների ու դինամոների վերանորոգման²⁶ և այլ ոլորտները:

«Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ի «Սիրիահայերի արդյունաբերական գոտի» և «ԻնֆոՀաբ» ծրագրերը

Հայաստանում սիրիահայ գործարարներից շատերի ընթացիկ դժվարությունները հարթվել են կառավարության հետ արդյունավետ գործակցությամբ: Այսպես, բազմաթիվ սիրիահայեր պատրաստակամ էին իրենց գործարանները տեղափոխել Հայաստան, սակայն նրանցից մեծ մաքսատուրք է պահանջվել: Այդ է պատճառը, որ ոմանք իրենց արտադրությունն այլ երկրներ են փոխադրել, ինչպես, օրինակ՝ Եգիպտոս, «մինչդեռ կնախընտրեին Հայաստան բերել, որովհետև չգիտեն, թե այլ երկրներում քաղաքական ինչ իրավիճակներ կլինեն ապագայում»²⁷: Այնինչ Սիրիայում գործարարության համար փաստաթղթային հարցերն այդքան խիստ չեն եղել. տարիներով բիզնես ունեցողը կարող էր և չհարկվել:

Այդ էական հարցի վերաբերյալ «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ն դիմել էր կառավարություն՝ խնդրելով մաքսատուրք չգանձել իրենց բիզնեսն ու անձնական օգտագործման գույքը Հայաստան տեղափոխելիս. եթե նույնիսկ հնարավոր չէր մաքսային արտոնություն տրամադրել, ապա գոնե «ազատ գոտի» ստեղծել, որտեղ կպահվեր նրանց արտադրամասը՝ հետագա գործողություն ծավալելու համար²⁸: Արդեն 2017 թ. օգոստոսի 3-ին Կառավարության նիստի օրակարգում ընդգրկված նախագծով որոշվել է «Սիրիահայերի միությանը» տրամադրել տարածք Երևանի Արաբկիր վարչական շրջանում: Նրանք ձեռք են բերել շուրջ 1.500 մ² ընդհանուր

²⁵ Վերսկիզբ 2017, 12, 25, 32, 42, 44, 61, 65, 68, 72, 74, 78, 84, 86, 117, 121, 125, 129:

²⁶ Վերսկիզբ 2017, 16, 20, 22, 27, 29, 36, 38, 47, 48, 50, 52, 54, 58, 66, 76, 82:

²⁷ Պետրոսյան 2017, 10 փետրվարի, <https://hetq.am/hy/article/75600>

²⁸ Պետրոսյան 2017, 10 փետրվարի, <https://hetq.am/hy/article/75600>

մակերեսով տարածք, 5 տարի անհատույց ժամկետով: Այն դարձել է արտադրական և բիզնես կենտրոն, որտեղ միության անդամ գործարարներն ու ձեռներեցները հնարավորություն են ունեցել շուկայականից մի քանի անգամ մատչելի գներով ձեռք բերելու արտադրական գործունեություն ծավալելու համար տարածք և կից սրահում ներկայացնելու իրենց արտադրանքը²⁹: Այսպես, իրագործվել է ՍՄ ՀԿ-ի կարևոր նախաձեռնությունը՝ հիմնվել է «Սիրիահայերի արդյունաբերական գոտի» (ՍԱԳ) անվանմամբ արտադրական և բիզնես կենտրոն: Այն պրոֆեսիոնալ գործարար ծառայությունների կարևոր հարթակ էր՝ ընդլայնելու սիրիահայերի տնտեսական ինտեգրումը և իրականացնելու հասանելի ու արտոնյալ բիզնես ծառայություններ³⁰: Ընդհանուր առմամբ, ՍԱԳ-ում իրականացվել է 16,5 մլն դրամի ներդրում. ձեռք են բերվել համակարգչային տեխնիկա, կարի մեքենաներ, գույք, ջեռուցման համակարգ, իրականացվել է շինարարական աշխատանք և այլն: Գոտին համալրվել է համակարգչային սրահով, կոնֆերանս դահլիճով, առկա էր գործող 11 բիզնես, այդ թվում՝ կարի արտադրամաս, էսթետիկ բժշկական սարքավորումների արտադրություն, լազերային տպագրություն, շշալցնող հոսքագծերի արտադրություն, միջոցառումների կազմակերպման ծառայություն, արծաթագործություն, մավային տպագրություն, օճառների արտադրություն, արտադրանքի նախատիպի արտադրություն, ավտոմեքենաների մարտկոցների նորոգում, երաժշտական գործիքների նորոգում³¹ և այլն:

Երևանում արդյունաբերական գործունեություն ծավալելու համար ՍԱԳ-ին անդամակցված սիրիահայ նոր և արդեն աշխատող գործարարներին (շուրջ 30 հոգու³²) տրամադրվել է տարածք, ինչպես նաև սրահ՝ իրենց արտադրանքը ցուցադրելու համար: Այդ ամենը մեկ նպատակ է հետապնդել, որպեսզի «սիրիահայ գործարարներն ամրապնդվեն իրենց գործում»³³: ՍԱԳ-ը միավորել է տարբեր կազմակերպություններ, տրամա-

²⁹ Վարչապետը դրական է արձագանքել սիրիահայերի համար արդյունաբերական գոտի ստեղծելու առաջարկին 2016, 20 դեկտեմբերի, <https://armenpress.am/arm/news/872485/varchapety-drakan-e-ardzaganqel-siriahayeri-hamar-ardyunabakan.html>

³⁰ «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ի մասին, <http://syarbi.am/hy/about-sau>

³¹ Տարեվերջյան արդյունքների ամփոփում 2019, 3:

³² Սիրիացի փախստականների տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում 2017, 2:

³³ ՍԱԳ-ի մասին, <<http://syarbi.am/hy/about-saiz>>: Վարչապետը դրական է արձագանքել սիրիահայերի համար արդյունաբերական գոտի ստեղծելու առաջարկին 2016, 20 դեկտեմբերի, <https://armenpress.am/arm/news/872485/>:

դրել ընդհանուր ծառայություններ (հաշվապահական, իրավաբանական, խորհրդատվական, մաքսազերծման, լոգիստիկ օժանդակության և այլն)՝ նրանց զարգացմանը նպաստելու համար, ինչպես նաև անվճար տեղեկատվություն՝ սեփական գործ բացել ցանկացողներին³⁴:

Արդեն 2018 թ. փետրվարի 15-ին «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ն հայրենիքում սիրիահայերի ինտեգրմանն աջակցելու նպատակով ստեղծում է մեկ այլ՝ նոր ուղղորդող կենտրոն՝ «ԻնֆոՀաբը» (InfoHub), որը կոչված էր պարզեցնելու տնտեսական ինտեգրման հարցերի վերաբերյալ տեղեկությունների ստացումը: Այն Հայաստանում հաստատվող հնարավոր առաջադեմ ձեռներեցներին ու ներդրողներին «մեկ պատուհանի» սկզբունքով աջակցող համակարգ էր, որն օգնել է ճանաչել հայկական գործարար միջավայրը, ներմուծման և արտահանման գործընթացներն ու մաքսային օրենսդրությունը, տեղեկանալ ՀՀ հարկային օրենսդրության դրույթներին ու համապատասխան գործընթացներին, կապ հաստատել ՀՀ գործարար ոլորտի ծառայությունների մատակարարների հետ և այլն³⁵: ՀԿ-ն ունեցել է նաև գործընկեր հաշվապահական և իրավաբանական ընկերություններ³⁶:

ՍՄ ՀԿ-ն, որի գործարար նշանը (logo) հայկական եռագույն դրոշի գույներով հովանոցն է, ի վերջո, կարողացել է դառնալ սիրիահայ գործարարների շահերի հովանի-պաշտպան հարթակ՝ նպաստելով հայաստանյան բիզնես միջավայրին հայրենադարձ ձեռնարկատերերի և գործարարների ինտեգրմանը:

Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերության աջակցությունը «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ին

Հայաստանում ձեռներեցությամբ զբաղվել ցանկացող սիրիահայերի «կարևոր թիրախային խումբը հայտնաբերելու և նրանց տնտեսական կարիքները բավարարելու նպատակով» Գերմանիայի կառավարության (Գերմանիայի տնտեսական համագործակցության և զարգացման դաշ-

³⁴ ՍԱԳ-ի մասին, <http://syarabi.am/hy/about-saiz>: Ապրում են Հայաստանում, վաստակում՝ Սիրիայում. սիրիահայերի ճակատագիրը 2018, 14 մարտի, <https://armeniasputnik.am/society/20180314/>

³⁵ Սիրիացի փախստականների տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում 2017, 2: Գասպարյան 2018, 23 փետրվարի, <http://archive3.ankakh.com/article/91238/>

³⁶ Տարեվերջյան արդյունքների ամփոփում 2019, 7:

նային նախարարություն – ԳՏՀԶԴ-ն) պատվերով և ֆինանսավորմամբ Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերությունը 2015 թ. նոյեմբերից մինչև 2018 թ. մարտ գործարկել է «Հարավային Կովկասում մասնավոր հատվածի զարգացում» նախագծի մաս կազմող՝ «Սիրիացի փախստականների տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում» (ՍՓՏԻՀ) ծրագիրը, որը կոչված էր աջակցելու սիրիահայ ձեռներեցներին և աշխատանք փնտրողներին մուտք գործել շուկա և հասանելի դառնալ բիզնես ցանցերին, դրանով իսկ ձեռք բերել ֆինանսական միջոցներ և վերականգնել իրենց առօրյան: Գերմանական ծրագիրը համախմբել է տեղական և միջազգային գործընկերներին՝ խթանելու աշխատանք փնտրող սիրիահայերի և գործարարների տնտեսական ինտեգրումը, ինչպես նաև նրանց ապրանքների և ծառայությունների առաջխաղացմանն աջակցելու նպատակով նորեկներին ներգրավել գոյություն ունեցող բիզնես շրջանակներում, զբաղվածության և բիզնեսի աջակցության ծրագրերում, տեղական և միջազգային ցուցահանդեսներում³⁷:

ԳՏՀԶԴ-ի քաղաքական գործընկերը ՀՀ տնտեսական զարգացման և ներդրումների նախարարությունն էր, իսկ իրականացնող գործընկերները պետական, հասարակական և միջազգային կազմակերպությունները՝ ՀՀ սփյուռքի, ՀՀ կրթության և գիտության նախարարությունները, Զբաղվածության պետական գործակալությունը, Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման ազգային կենտրոնը, «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ն, ՄԱԿ-ի Փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատարի գրասենյակը և այլ կառույցներ (ընդհանուր առմամբ՝ 23)³⁸:

Գերմանիայի տնտեսական համագործակցության և զարգացման դաշնային նախարարությունը, սերտ համագործակցելով ՄԱԿ ՓԳՀ-ի հետ, մշակել է 2,5 մլն եվրո բյուջեով երկուսուկես տարվա ծրագիր: Որպես թիրախային խումբ ընտրվել են Հայաստանում աշխատանք փնտրող, գործող ձեռնարկություններ ունեցող և սկսնակ բիզնես հիմնած սիրիացի փախստականները, որոնց շարքում առանձնապես ուշադրություն է դարձվել կանանց ու երիտասարդներին: Ստեղծվել են շուրջ 1.500 սիրիահայ գործա-

³⁷ Uzelac, Meester 2018, 3. Կայացել է ԳՄՀԸ (GIZ) «Սիրիացի փախստականների տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում» ծրագրին նվիրված ամփոփիչ միջոցառումը, 2018, 24 հունվարի, <https://mineconomy.am/news/848>: ՍիրԱրԲի-ի մասին, <http://syarbi.am/hy/about-syarbi/>

³⁸ Սիրիացի փախստականների տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում 2017, 1, 2:

րարների, աշխատանք փնտրողների, սկսնականների, ինչպես նաև գործատուների տվյալների բազաները՝ թիրախային խմբի կարիքների նույնականացման, գնահատման, աջակցության և զբաղվածության ապահովման նպատակով³⁹:

Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերության «Սիրիահայերի տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում» ծրագրի շրջանակում ՍՄ ՀԿ-ին տրամադրվել է <<http://SyrAr.Bi.am>> (Syrian-Armenian Business) երկլեզվյա (հայերեն և անգլերեն) կայքը, որը ծառայել է որպես սիրիահայերի տնտեսական ինտեգրման հարցերի վերաբերյալ միասնական տեղեկատվական հարթակ՝ ապահովելով շահագրգիռ կողմերի միջև արդյունավետ հաղորդակցություն: Դրա միջոցով սիրիահայերին տրամադրվել է ֆինանսական, իրավական, բիզնես և կրթության հնարավորությունները զարգացնելու վերաբերյալ օգտակար տեղեկատվություն⁴⁰, ինչպես նաև հայրենակիցներին գործարարությամբ զբաղվել սկսելու համար անհրաժեշտ տեղեկություններ՝ ՀՀ-ում գործող իրավական նորմերի և հարկերի, զբաղվածության, հմտությունների զարգացման մասին, ֆինանսական տեղեկատվություն, բիզնես խորհրդատվություն⁴¹ և այլն:

Կայքէջում անդրադարձել են նաև Հայաստան մեկնող սիրիահայերի տրամադրություններին և հայրենիքում Կառավարության, ինչպես նաև տեղական ու միջազգային ՀԿ-ների՝ իրենց նկատմամբ վերաբերմունքին. «Նրանք [սիրիահայերը – Բ.Ա.] ոգեշնչված էին հայրենիքում ապրելու հեռանկարով: Հայաստանում նրանց գրկաբաց ընդունեցին: Կառավարությունն իրականացրել է ձեռնարկատիրության խթանման, հավաքագրման և աշխատանքի տեղավորման, առողջապահական ծառայությունների և կրթության մատչելիության ծրագրեր, սկզբնական շրջանի համար ապահովել է նրանց տներով: Տեղական և միջազգային հասարակական կազմակերպությունները նույնպես աջակցության ծրագրեր են իրականացրել: Հայաստանում սիրիահայերը հիմնել են հարյուրավոր նոր բիզնեսներ՝ բերելով նոր հմտություններ և փորձ: ...Այնուամենայնիվ, որոշ սիրիահայ մեր

³⁹ Սիրիացի փախստականների տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում 2017, 1, 2:

⁴⁰ ՍիրԱրԲի-ի մասին, <http://syarbi.am/hy/about-syarbi/>: Կայացել է ԳՄՀՀ (GIZ) «Սիրիացի փախստականների տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում» ծրագրին նվիրված ամփոփիչ միջոցառումը 2018, 24 հունվարի, <https://mineconomy.am/news/848>

⁴¹ Իրավական նորմեր և հարկեր. Ֆինանսական տեղեկատվություն. Բիզնես խորհրդատվություն. Զբաղվածություն. Հմտությունների զարգացում, <http://syarbi.am/hy/resource-category/>

հայրենակիցների համար Հայաստանը երբեմն դարձել է տարանցիկ երկիր: Շատ ընտանիքներ չեն կարողանում բավարար գումար վաստակել գոյատևելու համար և լքել են Հայաստանը՝ շարունակելով իրենց ճանապարհը դեպի Կանադա, ԱՄՆ և Եվրոպա»⁴²:

Ընդհանուր առմամբ, երկուսուկես տարիների (2015-2018 թթ.) ընթացքում գերմանական ծրագրով աջակցություն է ցուցաբերվել 3 100 սիրիահայ գործարարի և աշխատանք փնտրողի: Նրանք մասնակցել են հայաստանյան և միջազգային ցուցահանդեսների, բիզնես համաժողովների, ինչպես նաև մարկետինգի, բիզնեսի զարգացման ու ֆինանսական գրագիտության դասընթացների՝ զարգացնելով գործարարության վարման և այլ մասնագիտական հմտություններ: Այս գործընթացը խթանելու նպատակով ծրագիրն աջակցել է նաև 1 505 սիրիահայ գործարարի, սթարթափի (startup – անգլ., սկսող, գործառնական կարճ պատմություն ունեցող ընկերություն) և աշխատանք փնտրողի, ինչպես նաև 100 գործատուի տվյալների բազայի ստեղծմանը, որը հանձնվել է ծրագրի գործընկեր ՍՄ ՀԿ-ին⁴³: ՍՓՏԻՀ ծրագրի շրջանակում հայերեն և անգլերեն հրատարակվել են «Հայաստանի տնտեսական զեկույց 2016» և «Կարիքների գնահատման զեկույց 2017» պարբերականները, ինչպես նաև «ՎԵՐՍՍԿԻԶԲ. Սիրիահայերի հաջողությունների պատմություններն ու ավանդը ձեռնարկատիրության ոլորտում» (2017, 2018) գրքույկները՝ ներառելով երեք տասնյակից ավելի սիրիահայ գործարարի հաջողության պատմությունները, նրանց մասին նկարահանվել են կարճամետրաժ ֆիլմեր և այլն⁴⁴:

Նպատակ ունենալով բարելավել սիրիահայերի տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում՝ Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերությունը համախմբել է տեղական ու միջազգային գործընկերներին և գոյություն ունեցող բիզնես շրջանակներում սիրիահայերին ներգրավել զբաղվածության ու բիզնեսի աջակցության ծրագրերում⁴⁵ և այլն: ԳՄՀԸ-ն օժանդակել է նաև «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ի անդամների արտա-

⁴² It has been only five years ago that more than 50,000 Armenians had their homes in Aleppo 2016, May 25, <<http://syrarbi.am/it-has-been-only-five-years-ago-that-more-than-50000-armenians-had-their-homes-in-aleppo/>>

⁴³ Կայացել է ԳՄՀԸ (GIZ) «Սիրիացի փախստականների տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում» ծրագրին նվիրված ամփոփիչ միջոցառումը 2018, 24 հունվարի, <<https://mineconomy.am/news/848>>

⁴⁴ Սիրիացի փախստականների տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում 2017, 2:

⁴⁵ ՍիրԱրԲի-ի մասին, <<http://syrarbi.am/hy/about-syrarbi/>>

դրանքը հայաստանյան և միջազգային ցուցադրություններում ներկայացնելուն (2016 թ. մայիս՝ Երևան, հոկտեմբեր՝ Թեհրան, 2017 թ. փետրվար՝ Էջբորն, մարտ՝ Մոսկվա, հուլիս՝ Մարսել, օգոստոս՝ Աստանա⁴⁶)՝ խթանելով նրանց ապրանքների ու ծառայությունների առաջխաղացումը և արտերկրից բազմաթիվ գործընկերներ ու պատվերներ ձեռք բերելը: Ի դեպ, 2017 թ. նոյեմբերի տվյալներով, «Սիրիահայերի տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում» ծրագրի շրջանակում աջակցություն է ցույց տրվել 20 սիրիահայի՝ 4 միջազգային ցուցահանդեսի մասնակցելու նրանց վերամուտքը շուկա դուրացնելու նպատակով⁴⁷:

Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերությունը պետական գերատեսչությունների ու ՀԿ-ների գործակցությամբ զգալի աջակցություն է ցույց տվել սիրիահայերի սոցիալական վիճակի բարելավմանը, հայրենի հասարակությանն ու գործարար միջավայրին նրանց ինտեգրմանը՝ կանխելով Հայաստանից նրանց արտագաղթը:

Եզրակացություններ

Այսպիսով, Հայաստան ներգաղթած սիրիահայ գործարարները, անձամբ տեղյակ լինելով նոր պայմաններում իրենց և իրենց հայրենակիցներին հուզող խնդիրներին, ինչպես նաև նպատակ ունենալով թեթևացնել առկա հոգսերը, ստեղծել են աշխատավոր-ձեռնարկատերերի յուրատեսակ հայրենակցական միավորումը՝ «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ն, որի միջոցով կազմակերպել և իրականացրել են նրանց համակողմանի մասնագիտական խորհրդատվությունը, պաշտպանությունն ու աջակցությունը:

Հայրենիքում հաստատվելու հավատամք ունեցող «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ի անդամ մեր հայրենակիցները, ներսից ընկալելով Հայաստանից սիրիահայերին արտագաղթի մղող հիմնական դրդապատճառները, Կառավարության հետ գործակցած, աշխատել են առկա բացերն ու թերիները հաղթահարելու ուղղությամբ, որը թերևս ուսանելի օրինակ

⁴⁶ Can Business Forums Facilitate and Support the Economic Integration of Refugees? 2017, 2. Reviving Access to International Markets for Displaced Business People from Syria 2017, 1. First Forum of the Syrian International Business Association (SIBA) 2017, July 12, <<http://syrarybi.am/first-forum-of-the-syrian-international-business-association-siba/>> Armenian Companies Returned with Export Contracts from the "Eurasian Week" 2017, August 28, <<https://www.businessarmenia.am/en/news/armenian-companies-returned-with-export-contracts-from-the-eurasian-week>>

⁴⁷ Սիրիացի փախստականների տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում 2017, 2:

կարող է դառնալ հետագա հայրենադարձությունների դեպքում նման խնդիրներից զերծ մնալու: ՍՄ ՀԿ-ի անդամները կարճ ժամանակում կարողացել են հասկանալ Հայաստանի գործարար աշխարհում և այլ ոլորտներում սիրիահայերի համար խոչընդոտ հանդիսացող հանգամանքները և գործնականում հետևողականորեն լծվել դրանց հաղթահարմանը՝ ստանալով պետական ու միջազգային տարբեր կառույցների աջակցությունը:

Գրականություն

- Ապրում են Հայաստանում, վաստակում՝ Սիրիայում. սիրիահայերի ճակատագիրը 2018, 14 մարտի, <https://armeniasputnik.am/society/20180314/> (28.04.2020):
- Գասպարյան Ա. 2018, Սիրիահայերի արդյունաբերական գոտի. բիզնես հարթակ, որը կօգնի մնալ Հայաստանում, 23 փետրվարի, <http://archive3.ankakh.com/article/91238/> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020):
- Գործընկերներ, <http://syarbi.am/hy/partners> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020):
- Ընդամենը հինգ տարի առաջ էր, երբ ավելի քան 50,000 հայեր իրենց տունն ունեին Հալեպում 2016, 25 մայիսի, <http://syarbi.am/hy/news-hy/it-has-been-only-five-years-ago-that-more-than-50000-armenians-had-their-homes-in-aleppo> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020):
- Իրավական նորմեր և հարկեր. Ֆինանսական տեղեկատվություն. Բիզնես խորհրդատվություն. Զբաղվածություն. Հմտությունների զարգացում, <http://syarbi.am/hy/resource-category/> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020):
- Կայացավ սիրիահայերի հիմնախնդիրները համակարգող միջգերատեսչական հանձնաժողովի նիստը 2015, 6 փետրվարի, <https://armenpress.am/arm/news/793136> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020):
- Կայացել է ԳՄՀԸ (GIZ) «Սիրիացի փախստականների տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում» ծրագրին նվիրված ամփոփիչ միջոցառումը 2018, 24 հունվարի, <https://mineconomy.am/news/848> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020):
- Կայացել է «Սիրիահայերի Միություն. անցած ու հետագա ուղին» ամփոփիչ միջոցառումը 2018, 16 փետրվարի, <http://syarbi.am/hy/news-hy/կայացել-է-սիրիահայերի-միություն-անց> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020):
- Հաճախ տրվող իրավական հարցերի տեղեկատվական ձեռնարկ Սիրիայից և հակամարտության վայրերից Հայաստան տեղահանված անձանց համար 2017, հուլիս, Երևան, հրատ. Նշված չէ, 160 էջ:
- Հայաստանում սիրիահայերի կողմից հիմնադրված հասարակական կազմակերպություններ. «Սիրիահայերի միություն» հասարակական կազմակերպություն, http://www.mindiaspora.am/am/syriahayer_hk (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020):
- Պետրոսյան Ս. 2017, Սիրիահայերն իրենց գործարանները տեղափոխում են այլ երկիր՝ Հայաստանում պահանջվող մեծ մաքսավճարների պատ-

- ճառով, 10 փետրվարի, <https://hetq.am/hy/article/75600> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020):
- ՍիրԱրԲի-ի մասին, <http://syarbi.am/hy/about-syarbi> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020):
- Սիրիահայ գործարարներ. ռուսերենի չիմացությունը խանգարում է արտաքին շուկա դուրս գալուն 2016, 4 մարտի, <http://www.panarmenian.net/arm/news/207470/> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020):
- Սիրիահայերի մասին՝ վիճակագրության լեզվով. Մեր հյուրն է «Սիրիահայերի հիմնախնդիրները համակարգող կենտրոն» ՀԿ-ի նախագահ Լենա Հալաճյանը 2017, 27 հունվարի, <http://nyut.am/?p=133813&l=am> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020):
- «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ի մասին, <http://syarbi.am/hy/about-sau> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020):
- Սիրիացի փախստականների տնտեսական ինտեգրումը Հայաստանում – ՍՓՏԻՀ 2017, Երևան, նոյեմբեր, 2 էջ:
- Վարչապետը դրական է արձագանքել սիրիահայերի համար արդյունաբերական գոտի ստեղծելու առաջարկին 2016, 20 դեկտեմբերի, <https://armenpress.am/arm/news/872485/varchapety-drakan-e-ardzaganqel-siriahayeri-hamar-ardyunaberakan.html> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020):
- Վերսկիզբ 2017, Սիրիահայերի հաջողությունների պատմություններն ու ավանդը ձեռնարկատիրության ոլորտում. RESTART. Syrian Armenians Planting Their Entrepreneurial Spirit in Armenia. Երևան-Yerevan, 93 էջ:
- Տարեվերջյան արդյունքների ամփոփում, Սիրիահայերի միություն. Սիրիահայերի արդյունաբերական գոտի 2019, 25 դեկտեմբերի, 68 էջ:
- Armenian Companies Returned with Export Contracts from the "Eurasian Week" 2017, August 28, <<https://www.businessarmenia.am/en/news/armenian-companies-returned-with-export-contracts-from-the-eurasian-week>> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020).
- Can Business Forums Facilitate and Support the Economic Integration of Refugees? 2017, Week of Economic Opportunities (WEO) in Yerevan, Armenia (19 May - 22 May, 2016), Yerevan, January, 6 p.
- First Forum of the Syrian International Business Association (SIBA) 2017, July 12, <<http://syarbi.am/first-forum-of-the-syrian-international-business-association-siba/>> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020).
- It has been only five years ago that more than 50,000 Armenians had their homes in Aleppo 2016, May 25, <<http://syarbi.am/it-has-been-only-five-years-ago-that-more-than-50000-armenians-had-their-homes-in-aleppo/>> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020).
- Lieberman A. 2017, Lessons learned as Syrian-Armenian refugees return to Armenia, July 25, <https://www.devex.com/news/lessons-learned-as-syrian-armenian-refugees-return-to-armenia-90551> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020).
- Partners, <http://syarbi.am/partners/> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020).

- Reviving Access to International Markets for Displaced Business People from Syria 2017, 1st Armenia Expo in Tehran, Iran (5 October - 8 October, 2016), Yerevan, January, 6 p.
- Success Story of Syrian Armenians' Union NGO, <http://syarbi.am/success-stories/success-story-of-womens-group-of-syrian-armenians-union-ngo/> (ներբեռնման օրը՝ 28.04.2020).
- Uzelac A., Meester J. 2018, Bringing the Colours. The effects of Syrian Armenian economic integration in Armenia. Conflict Research Unit (CRU) Report, Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael' in cooperation with International Center for Human Development (ICHD) Armenia. Yerevan, February, 61 p.

«ՍԻՐԻԱՀԱՅԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ» ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԱՋԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՆԵՐԳԱՂԹԱԾ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐԻՆ ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՈԼՈՐՏՈՒՄ (2013-2018 ԹԹ.)

Քնարիկ Ավագյան

Ամփոփում

Հայաստան ներգաղթած սիրիահայ գործարարները, անձամբ տեղյակ լինելով նոր պայմաններում իրենց և իրենց հայրենակիցներին հուզող խնդիրներին, ինչպես նաև նպատակ ունենալով թեթևացնել առկա հոգսերը, ստեղծել են աշխատավոր-ձեռնարկատերերի յուրատեսակ հայրենակցական միավորումը՝ «Սիրիահայերի միություն» հասարակական կազմակերպությունը, որի միջոցով կազմակերպել և իրականացրել են նրանց համակողմանի մասնագիտական խորհրդատվությունը, պաշտպանությունն ու աջակցությունը:

Հայրենիքում հաստատվելու հավատամք ունեցող «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ի անդամ մեր հայրենակիցները, ներսից ընկալելով Հայաստանից սիրիահայերին արտագաղթի մղող հիմնական դրդապատճառները, Կառավարության հետ գործակցած, աշխատել են առկա բացերն ու թերիները հաղթահարելու ուղղությամբ, որը թերևս ուսանելի օրինակ կարող է դառնալ հետագա հայրենադարձությունների դեպքում նման խնդիրներից զերծ մնալու համար: «Սիրիահայերի միություն» ՀԿ-ի անդամները կարճ ժամանակում կարողացել են հասկանալ Հայաստանի գործարար աշխարհում և այլ ոլորտներում սիրիահայերի համար խոչընդոտ հանդիսացող հանգամանքները և գործնականում հետևողականորեն լծվել դրանց հաղթահարմանը՝ ստանալով պետական ու միջազգային տարբեր կառույցների աջակցությունը:

Բանալի բառեր՝ Սիրիա, հայրենադարձություն, ՀՀ կառավարություն, սիրիահայ գործարար, «Սիրիահայերի միություն», «Սիրիահայերի արդյունաբերական գոտի», «ԻնֆոՀաբ»:

**ПОДДЕРЖКА ОБЩЕСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ
«СОЮЗ СИРИЙСКИХ АРМЯН», ОКАЗАННАЯ В СФЕРЕ БИЗНЕСА
РЕПАТРИАНТАМ – АРМЯНАМ ИЗ СИРИИ (2013-2018 ГГ.)**

Кнарик Авакян

Резюме

Сирийскими армянскими бизнесменами, репатрировавшими в Армению, был создан уникальный патриотический союз рабочих-предпринимателей, каковым является общественная организация «Союз сирийских армян», обеспечивающая защиту и поддержку сирийских армян в их профессиональной деятельности.

За короткое время членам «Союза сирийских армян» удалось преодолеть возникшие для сирийских армян препоны в мире бизнеса и в других сферах, опираясь на поддержку различных государственных и международных структур.

Ключевые слова – Сирия, репатриация, правительство РА, сирийско-армянский бизнесмен, «Союз сирийских армян», «Индустриальная зона сирийских армян», «ИнфоХаб».

**SUPPORT OF THE "UNION OF SYRIAN-ARMENIANS"
NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION TO THE COMPATRIOTS
REPATRIATED TO ARMENIA IN THE BUSINESS FIELD (2013-2018)**

Knarik Avagyan

Abstract

The Syrian-Armenian businessmen, who repatriated to Armenia, being personally aware of the problems of their compatriots in the new conditions, as well as aiming to alleviate the existing worries, created a unique compatriotic union of workers-entrepreneurs – the "Union of Syrian-Armenians" non-governmental or-

ganization, through which was organized and implemented professional advice, protection and support to them.

Our compatriots, members of the "Union of Syrian-Armenians" NGO, who believe in settling in the Homeland and perceiving the main motives for the emigration of Syrian-Armenians from Armenia, in collaboration with the government of the Republic of Armenian, worked on an important job – to overcome the existing gaps and shortcomings, which may become an instructive example to avoid such problems during further repatriations. In a short time, the members of the "Union of Syrian-Armenians" NGO were able to understand the circumstances that become an obstacle for Syrian-Armenians in business world and in other spheres of Armeniasocial life and practically were engaged to overcome them, receiving the support of various state and international structures.

Key words – Syria, repatriation, Government of the RA, Syrian-Armenian businessman, "Union of Syrian-Armenians", "Industrial Zone of Syrian-Armenians", "InfoHub".